

Ajalehes Olevik 1889 ilmunud J. Susi kiri Põhja-Kaukaasia Livoonia külast. (Seda, et kirja autor S. oli J. Susi, viitab Laura Pihlapuu Etnograafiamuuseumi aastaraamatus 1972). Esseistlikku laadi ja üldistatud lühiülevaade väljarändamise loost: väljarändamine Krimmi (1861) ja sealt Põhja-Kaukaasiasse (1866). Põhja-Kaukaasia: Kasinka. Väljarändamine Kasinkast mitmele poole, sealhulgas Kalmõkkiasse (Eesti-Haginsk). Livoonia asutamine (1874). Tatari tüüpi maja konstruktsioon. Haridusteemalised nurinad. Tähelepanu äratav viide Suhhumi-suunalisele väljarändamisele Kasinkast 1870-ndatel, kuid täpsemaid fakte ei ole antud. Digiteeris A. Aule, kirjaviis muutmata.

Olevik (nr. 35), 28. august 1889, lk. 3

Kiri Kaukaasiast.

S. Liiwenthalis, 10. aug. Inimene on saatuse tööriist — räägib inimese mõistus. Seda näitab meile ka peatamata sammul edasi tõttaw elu ja aeg. Ikka wägewamalt ja kunstlikumalt awaldab see elaw tööriist oma osawust, rohkem ja rohkem saab tema mitmesuguste elunõudmiste tarwis kõlblikuks, ikka kaugemale tungib tema uuriw pilk seni weel arusaamata tumeduse sisse; ta püüab igapidi kõik udu, mis tema silmaringi weel pimestab — koguni eemale peletada, ehk kül see liig paks on — arwemaks teha, et wõimalikult iga sündmuse ja ilmumise juures küsimise pääle — mispärast? — enesele õiget wastust wõiks anda. Siin tuleb sagedaste ka saatuse inimesele abiks: ta paneb wiimast mitmesuguste raskete eluwõitluste sisse, kus ta teda tubliste õpetab ja walmistab, kuni temast rohkem ehk vähem kõlblik elulaps on saanud, kes ainult elus wõidelda ei oska, waid ka wõitluse põhjusi wähendada ja tarwilikul korral ennast elu tingimiste alla alandada mõistab, ilma et oma waimu selle juures murraks. — Ka meie weikese Eesti rahwa seast on mitmed perekonnad wäljarändamise teel, mis juba 1861sel aastal palju häda pidanud kannatama ja walu tundma. Inimesel, kes kätkest kuni täis-eani kuskil kaugemal pole käinud, mingisuguse tõsise elu küsimusega wõidelnud, tuleb äkitselt mõttesse „Wenemaale” minna. Ta müüb kõik oma wara ära, wõtab oma pere kaasa ja astub mitmete reisi himulistega ühes — teele. — „Ei kuule enam ühte Eestikeele sõnagi,” õhkab waene reisija, kui juba Eestimaa piirist eemale on jõudnud. „Mõista no ei määrastki nende kõnõst,” kostab teine. „Jummal tiid, mis meist küll pitaski saama,” kuulduub üks naesterahwa nutune hääl — ja kõik jääwad wait, kuni wõerad nähtused nende tähelepanemist oma pääle ei tõmba ja neid raskeist mõtetest lahti ei päästa. Aga pikk tee on ees ja paljugi mis wõib juhtuda. Nõdremad inimesed ja lapsed jääwad haigeks, sest wõeras kliima, wõerad toidud ja iseäranis kõlbamata wesi mõjuwad kahjulikult terwise pääle. Warsi ongi mõni laps ju surma sülle suikunud. „Mu laps, mu laps!” õhkab armastaja ema waluga, kuis pean ma sind siia igaweste wõera legendiku pääle jätma? Mispärast ei saa mul seegi õnn osaks, et su haul wõiks palwetades pisaraid walada!” Warsti on ka hauake walmis, surnu pannakse sisse ja — wärske kalmu kungas tuletub weel närtsinud elu meelde. Waikselt astub rändaja seltsike jälle teele. — Weel mõne nädala tee on minna, aga rei-

sijate raha on otsa lõppemas. Häda ohtu kartes, pöörawad mõned tagasi ja tulewad kerjajatena kodumaale, kus nad enne kaunis jõukalt oliwad elanud. Teised aga ruttawad edasi. Kõik raha, mis ehk kellegil weel on üle jäänud, saab terve seltskonna pääle ära jautatud, sest kedagi ei taheta maha jätta. Nõnda jõuawad nemad wiimaks waeselt, ära nälginud oma uude elukohta ja — kodumaale. Aga mis on siin määratu lagendiku keskel teha, nii ilma abita? EI ole ühtegi majakest, kus wõiks elama asuda. Metsa ei ole olemaski. Ka wesi on mõned werstad kaugel, seegi sogane, soola ja mitmesuguste minerali olustega segatud. Nad on kuulsale Krimmi poolsaarele jõudnud, aga nende lootused on suurel määdul petetud saanud. Et kuidagi elama asuda, on nad sunnitud raha laenama, ükskõik kui kalli intresside pääle, sest häda ei luba selle järele küsida. Et aga Krimmis loodus, kliima ja kõik elunõudmised koguni teised on, kui Eestimaal, pidi Eestlane palju wõitlema, kuni ta oma uue elukoha nõudmisi paremine tundma hakkas ja oma elu selle järele seadida oskas. Elamiseks tegid nad enesele maa sisse koopad, muru turwastest katuse pääle. Et nad aga hoolsad töömehed olid ja põld hästi wilja kandis, wõisiwad nad warsti oma elukorda paremaks seadida ja ka wõlgasi maksta. Aga kaua ei kestnud siin nende paigal olemine. Juba aastal 1866 jätsiwad nad Krimmi poolsaare maha ja rändasiwad edasi hommiku poole, Põhja-Kaukasiasse, ja jäid Stawropoli kubermangu, Kasinka Wene küla juurde elama, kus nad jälle mõne aja maa-alustes koobastes ja Tsherkessi hoonete moodi majades elasiwad. (Tsherkessi ja üleüldse Asia suguharude hooned tehakse järgmisel wiisil: esiteks tehakse neljanurgeline kahekordne aed nõnda, et üks aed teisest umbes pool jalga eemal on; see poole jala laiune wahesaab mullaga ehk sõnnikuga täis täidetud ja — seinad on walmis. Katus tehakse pilliroost ehk peenikestest õlgedest. Seinad seesmine pool saab kõige wiimaks lubjaga walgeks määratud nõnda, et kaunis kena wälja näeb. Ahju neil ei olegi.) — Kasinkasse tuli ka weel mõni perekond juurde, nõnda et sinna kaunis suur hulgate kogunes. Aga kui ühel asjal palju tahtjaid, siis läheb riid lahti, nõnda sündis ka siin, nad hakkasiwad isekeskes waidlema maa pärast, waidlusest tuli tüli, aga walitsejad tahtsid tüli sellega lõpetada, et weike-Wenelasi Eestlastega segamine elama paniwad; Eestlased ei olnud sellega rahul ja läksiwad aastal 1874 Kasinkast kõige nelja tuule poole laiali; ainult üks weike osa jäi weel sinna elama. Mõned lahkunutest läksiwad Suhumisse, teised koguni põhja poole Kaukasuse mäeselja alla ja jäid sinna metsaga kaetud kohtadesse elama, osalt läksid (1876) põhja poole ja jäid Kalmuka steppidesse, Manitsi ligidale ja üks kaunis suur seltskond tõttas (1874) Mustamere poole, jäi Kubani jõe pahema poolse haru Urupi kaldale elama ja nimetas oma asutuse saksa keelse nimega Liventhal (Liiwlaste org). Kaukasia Eestlast, tema tegu, püüdeid ja mõtteid tähele pannes selgub warsti, et tema ja Läänemere kubermangu Eestlase wahele wahe on tekkinud. Siinne Eestlane awaldab kõiges oma tegewuses, rääkimises jne rohkesti elawust, ka sügawamat kawalust, oma kasupüüdmist ja liig järeleandmata meelt. Elujuhtumised on teda sundinud oma mõtte jõudu harjutama, oma eest kõikumata seisma, aga arusaamata wiisil tema waimu, kas wäga wähe ehk koguni mitte harinud, mis osalt wist ka sellest tuli, et harimata rahwa hulgas ümber rändas. — Wiimasel ajal on Liiwenthali Eestlased kaunis jõukalt elama hakkanud. Maa on päriseks ostenud. Elumajad on suuremal jaul kaunis hästi üles ehitatud. Põllu harimine lä-

heb jõudsal sammul edasi, sest et põllu- ja heinaniitmise masinad (mille pääle see küla 10 tuhat rubla on wälja annud) mitmekordse jõuga töötawad. Ka aia-
pidamise eest kannetakse hoolt, millest kaunis suur, üleüldine, wiinamarja
aed ja mitmed õunapuu-, kirsi-, ploomi jne aiad märku annawad. Nii wõiks
siis — wäljast poolt waadates — siinse rahwaelus juba lähemas tulewikus
kaunist õitsemit loota; kuid kurwem pilt ilmub silmade ette nende sisemise
elu ja iseäranis laste kaswatuse peale waadates. Ehk küll siin suurem jagu
Eesti ajalehti loetud saawad, milledes kaunis sagedaste õpetlikka mõtteid ka
lapse kaswatuse kohta awaldatakse, — näitab see kõik wäga wähe mõjuwat.
Aga kui tulewased isad ja emad mõistmatalt saawad üles kaswatatud, kas
wõib siis ka edespidises waimuelus paranemist loota?! Näidake, Kaukasia
Eestlased, ka selles ülitähjas küsimuses oma hoolt, hagarust ja edasijõudmist
üles! Ärge saage lapse waimu rikkujaks, waid harijaks — siis ainult täidate
oma kõrget ülesannet.

[J.] S[usi]